

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 & [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.12442/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 & [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.12439/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGRAM olympias.uoi.gr/32633 & [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.12440/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο / videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 & [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.12441/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 & [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.13058/heal.uoi.13058)
Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33247 & [doi:heal.uoi.13002](https://doi.org/10.13002/heal.uoi.13002). EN Summary follows

Ευ θάνατος και Σύνταγμα ¹

Διονύσιος Φιλίππου ²

Τομέας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης, Τμήμα Νομικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)

Περίληψη

Το Σύνταγμα, ως ανώτατος νόμος της Πολιτείας, περιέχει συναφείς διατάξεις αυξημένης τυπικής ισχύος, από το κανονιστικό περιεχόμενο των οποίων απορρέουν, κατά τρόπο μη καθολικό και απόλυτο, ορισμένες αξιολογήσεις επί του τραγικού και συνάμα υπαρξιακού ζητήματος της ευθανασίας.

Οι συνταγματικές διατάξεις που πρέπει να αποτελέσουν το συναφές πλέγμα, είναι κυρίως τα άρθρα του Συντάγματος:

- 5 παρ. 1, σε συνδυασμό με το 25 παρ. 1, όπου προστατεύεται η Ζωή του ανθρώπου, ως «προσώπου» κοινωνικά καθορισμένου,
- 2 παρ. 1, όπου κατοχυρώνεται η Αξία του ανθρώπου, ως συνταγματικά υπέρτατο αγαθό και συνεπώς τα κρατικά όργανα οφείλουν να την προστατεύουν σε κάθε περίπτωση, και
- 5 παρ. 2, όπου το Δικαίωμα της ζωής αναγορεύεται σε δικαίωμα συνταγματικής περιοχής.

Επίσης, στο πλαίσιο της ερμηνευτικής προσέγγισης των ως άνω διατάξεων, θα εξεταστούν και διεξοδικά θα αναλυθούν, στο μέτρο του δυνατού, τα επιμέρους ζητήματα, τα οποία συνιστούν αντικείμενο της ισχύουσας νομοθεσίας, ιδίως στον Ποινικό Κώδικα (όπως π.χ. ενεργητική και παθητική ευθανασία).

Εν κατακλείδι, αυτό που ιδιαιτέρως πρέπει να μας απασχολήσει, είναι το εάν και κατά πόσο μπορεί, εκ των ως άνω, να συναχθεί ερμηνευτικά, εκ του Συντάγματος, το δικαίωμα στο θάνατο με τη μορφή του ευ-θανάτου.

¹ 29-4-2017 11:00-12:30 Συνεδρία: Σ2 Η τέχνη του θνήσκειν. Ομιλία 3η: [YouTube=W3wfmqt_F4U](https://www.youtube.com/watch?v=W3wfmqt_F4U) 21:10.

Άρθρο: υποβολή 22-11-2022· αποδοχή 22-11-2022· κρίση από ομότεχνους (peer review) όχι. Αν οι σύνδεσμοι στην κορυφή αυτής της σελίδας δεν λειτουργούν: > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελίδα 21: υποσημείωση 6.

Πώς να αναφέρετε αυτό το άρθρο: Φιλίππου Δ. «Ευ θάνατος και Σύνταγμα». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς. 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Σ23: σς 7. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33247> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13002>.

² Επίκουρος Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου του Τομέα Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Διδάσκει Συνταγματικό Δίκαιο (Οργανωτικό Μέρος και Ατομικά – Πολιτικά Δικαιώματα) τόσο σε Προπτυχιακό όσο και σε Μεταπτυχιακό επίπεδο στη Νομική Σχολή του Δ.Π.Θ. Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω. Συγγραφή σειράς μελετών και άρθρων επί θεμάτων Συνταγματικού και Διοικητικού Δικαίου. Μέλος διαφόρων Νομοπαρασκευαστικών Επιτροπών καθώς και μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου συγκεκριμένων επιστημονικών περιοδικών με αντικείμενο την ανάλυση και επεξεργασία θεμάτων του Δημοσίου. <https://law.duth.gr/author/dfilippo/>. filippoudio@gmail.com.

Λέξεις-κλειδιά: θάνατος και Σύνταγμα, δικαίωμα ζωής, προστασία ζωής, ποινικός κώδικας, δικαίωμα στον ευ-θάνατο, δικαίωμα στον αξιοπρεπή θάνατο, δικαίωμα στον καλό θάνατο, ζωή ανθρώπου, αξία ανθρώπου, τέλος της ζωής, θάνατος με αξιοπρέπεια, αξιοπρεπής θάνατος, ωραίος θάνατος, ώριμος θάνατος, ανώριμος θάνατος, μεθώριμος θάνατος, πρόωρος θάνατος, θάνατος πριν την ώρα του, θάνατος στην ώρα του, θάνατος μετά την ώρα του, μετάωρος θάνατος, αθανασία, ευθανασία, δυσθανασία, προθανασία, μεταθανασία, μεταθανάτια μακροζωία, πότε πρέπει να πεθαίνουμε, ΠΠΠ, πότε οφείλομε να πεθαίνουμε, ΠΟΠ, πώς πρέπει να πεθαίνουμε, ΠώΠΠ, γιατί πρέπει να πεθαίνουμε, ΓΠΠ.

Eu-death (good death) and Constitution³

Dionysios Philippou⁴

Department of Public Law and Political Science, Department of Law, Democritus University of Thrace

Summary

The Constitution, as the supreme law of the State, contains relevant provisions of increased formal force, from the normative content of which derive, in a non-universal and absolute manner, certain evaluations on the tragic and at the same time existential issue of euthanasia.

The constitutional provisions that must form the relevant network are mainly the articles of the Constitution:

- 5 par. 1, in conjunction with 25 par. 1, where Human Life is protected, as a socially defined "person",
- 2 par. 1, where the Value of Man is enshrined as a supreme constitutional good and therefore the state institutions must protect it in any case, and
- 5 par. 2, where the right to Life is recognized as a right to constitutional protection.

Also, in the context of the interpretative approach of the above provisions, the individual issues, which are the subject of the current legislation, especially in the Criminal Code, will be examined and thoroughly analyzed, as far as possible (such as active and passive euthanasia).

In conclusion, what should particularly concern us is whether and to what extent, from the above, the right to death in the form of euthanasia can be drawn up interpretatively, from the Constitution.

Keywords: *death and Constitution, right to life, protection of life, criminal code, right to eu-death, right to dignified death, right to good death, human life, human value, end of life, dying with dignity, mature death, premature death, postmature death, immortality, death before its time, death in its time, death after its time, ephanassia, euthanasia, dysthanassia, prothanassia, metathanassia, posthumous longevity, when should we die, WnSWD, when must we die, WnMWD, how should we die, HSWD, why should we die, WySWD.*

³ 29-4-2017 11:00-12:30 Session: S2 *The art of dying*. **Speech 3:** [YouTube=W3wfmqt_F4U](#) 21:10. **Paper:** submitted 22 Nov 2022; accepted 22 Nov 2022; no peer reviewed. If the **links** at the top of the first page do not work: > Top of the 1st page: PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

Cite this article: Philippou D. «Eu-death (good death) and Constitution». In: «*When Should We Die? (WnSWD). Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium. University of Ioannina, Greece, April 28-30, 2017. ISBN 978-960-233-288-7*». University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper S23: ps 7. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33247> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13002>.

⁴ Assistant Professor of Public Law of the Department of Public Law and Political Science of the Law School of the Democritus University of Thrace (DUTH). He teaches Constitutional Law (Organizational Part, and Individual - Political Rights) at both Undergraduate and Postgraduate levels at the School of Law of the DUTH. Lawyer at the Supreme Court. Writing a series of studies and articles on Constitutional and Administrative Law issues. Member of various Law-making Committees as well as member of the Scientific Council of specific scientific journals with the purpose of analyzing and processing issues of the State. <https://law.duth.gr/author/dfilippo/>. filippoudio@gmail.com.

Η ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΚΟΠΙΑ

1. Εισαγωγή

Οι επιστημονικές και νομοθετικές εξελίξεις στο πεδίο της Βιοτεχνολογίας και Βιοηθικής, αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης επιχειρηματολογικής αντιπαράθεσης για το περιεχόμενο και την έννοια του προσώπου και του νομικού υποκειμένου.

Τα σύγχρονα διλήμματα αφορούν κυρίως τη ζωή, την αυτοδιάθεση του σώματος, την αυτονομία του προσώπου, ενώ νέες έννοιες, όπως η βιοπολιτική προδιαγράφουν την κρατική εξουσία επί του πεδίου των ως άνω κρίσιμων επιλογών του νομικού υποκειμένου.

Το ερώτημα, αν εκπηγάζει συνταγματικό δικαίωμα στην ευθανασία, εγείρεται στις περιπτώσεις εκείνες που ο ίδιος ο φορέας του δικαιώματος στη ζωή, την οποία δικαιούται να την υπερασπιστεί με κάθε νόμιμο μέσο και θυσία και να αξιώσει από τα πολιτειακά όργανα να πράξουν το ίδιο, αποφασίζει είτε να αρνηθεί το μέσον αυτό, είτε να επιστρατεύσει άλλα μέσα ή πρόσωπα, προκειμένου να τερματίσει τη ζωή του. Αναμφίβολα, το θέμα αυτό ενέχει φιλοσοφική, κοινωνική, θρησκευολογική ή θρησκευτική, ακόμη και πολιτική προέκταση.

Στην εισήγηση αυτή θα αξιολογηθεί από τη συνταγματική σκοπιά, δηλαδή, θα αναδειχθεί ο συνταγματικός λόγος, το συνταγματικό επιχείρημα, εάν μπορεί να θεμελιωθεί στο πλαίσιο του ισχύοντος Συντάγματος, δικαίωμα στην ευ-θανασία, δηλαδή στον καλό, αξιοπρεπή θάνατο.

Δεδομένου δε ότι, στο κανονιστικό περιεχόμενο του ισχύοντος Συντάγματος δεν τυποποιείται κατά τρόπο ρητό και συγκεκριμένο «το δικαίωμα στο θάνατο» ή «η ευθανασία», ενδεχομένως, όπως υποστηρίζεται, θα μπορούσε να συναχθεί ως ερμηνευτικό απότοκο άλλων ή άλλου συναφών ή συναφούς ατομικών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό έχουν διατυπωθεί και συγκροτηθεί συγκεκριμένες απόψεις και θέσεις συνταγματικής υφής, σύμφωνα με τις οποίες το δικαίωμα στην ευθανασία ή η ευθανασία συνολικά ως τυποποιημένη διαδικασία συνταγματικά επιτρεπτή αποτελεί συνιστώσα ή έκφανση:

- α. του δικαιώματος της ζωής (άρθρο 5 παρ. 2 Σ.)
- β. της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Σ.), είτε
- γ. της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1Σ.), είτε
- δ. από τη συστηματική ερμηνευτική διεργασία των ως άνω δικαιωμάτων, π.χ. του άρθρου 5 παρ. 2 με το άρθρο 2 παρ. 2. Συγκεκριμένα:

2. Το δικαίωμα στη ζωή

Το ατομικό δικαίωμα στη ζωή κατοχυρώνεται κατά τρόπο απόλυτο τόσο στο ισχύον Σύνταγμα όσο και σε άλλα κείμενα υπερνομοθετικής περιωπής, όπως π.χ. στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Για το λόγο αυτό θεωρείται και προστατεύεται από το συνταγματικό νομοθέτη κατά τρόπο απόλυτο, δηλαδή που δεν επιδέχεται όρια ή περιορισμούς κατά την άσκησή του.

Εν αντιθέσει π.χ. με το γενικό και άκρως κρίσιμο δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας (δηλ. του άρθρου 5Σ.) που επιδέχεται περιορισμούς, δηλαδή προστατεύεται κατά τρόπο μερικό ή σχετικό.

Αποτελεί δε κοινοτοπία ότι συνιστά το απαραίτητο ουσιαστικό θεμέλιο και το αυτονόητο αφετηριακό σημείο για τη λυσιτελή άσκηση των λοιπών ατομικών δικαιωμάτων.

Σημείο αιχμής, εν προκειμένω, **ποιά ζωή** ή ποία μορφή ζωής προστατεύεται ως συνταγματικό μέγεθος ή αγαθό. Δηλαδή η ζωή ως βιολογικό γεγονός, ο άνθρωπος ως έμβιο ή βιολογική οντότητα, αλλά η ζωή ως κοινωνική αξία, δηλαδή έμπληη κοινωνικών αξιολογήσεων.

Εάν υιοθετήσουμε την πρώτη προστατευτική εκδοχή τότε το συνταγματικό υποκείμενο από τη γέννησή του έχει δικαίωμα να ζήσει, να επιβιώσει ανεξαρτήτως σοβαρών ή ανιάτων προβλημάτων υγείας που καθιστούν, ενδεχομένως, τη ζωή του δυσβάστακτη ή ανυπόφορη ή ενδογενώς μη βιώσιμη. Δηλαδή, αναδεικνύεται η συνταγματική «ιερότητα της ζωής».

Συνεπαγωγές εξ αυτού: α. απόλυτο βιολογικό δικαίωμα στη ζωή, δηλαδή ο άνθρωπος πρέπει να ζήσει, να επιβιώσει αντικειμενικά, β. ο αποδέκτης της υποχρέωσης του δικαιώματος αυτού, δηλαδή το κράτος, ήτοι τα πολιτειακά όργανα καθώς επίσης και η «ιδιωτική εξουσία», εν προκειμένω οι εκπρόσωποι της Ιατρικής, οφείλουν να λάβουν τα αναγκαία εκείνα μέτρα που θεωρούνται αναγκαία και ανάλογα για την αποτελεσματική και απόλυτη προστασία του εν λόγω δικαιώματος, γ. μήπως, όμως, από τα εν λόγω ερμηνευτικά συμφραζόμενα συνάγεται ότι, το δικαίωμα στη ζωή από ατομικό, δηλαδή, αρνητικό ή αποθετικό χαρακτήρα ατομικό δικαίωμα μετατρέπεται ή μεταστοιχειοθετείται σε υποχρέωση, δηλαδή «υποχρέωση ζωής»;

Ως εκ τούτου μήπως από τη μη άσκηση του δικαιώματος, εφόσον το επιθυμεί, ήτοι συναινεί ο φορέας του δικαιώματος, συνάγεται το συνταγματικό δικαίωμα στο θάνατο ή στην ευ-θανασία; Μήπως, με άλλη διατύπωση, το δικαίωμα στη ζωή ως ατομικό ενέχει και εμπεριέχει και την αρνητική συνιστώσα ή μορφή;

Συγκεκριμένα το υποκείμενο άσκησης του δικαιώματος δεν ασκεί το δικαίωμα αυτό με αποτέλεσμα την ανάδειξη ή εκπήγαση της αρνητικής ύλης του δικαιώματος της ζωής, ήτοι το δικαίωμα διακοπής της ζωής ή της ευ-θανασίας.

Η ζωή, δηλαδή, προστατεύεται ως συνταγματική αξία **μόνον εφόσον** συναινεί προς τούτο ο φορέας αυτού. Ήτοι το περιεχόμενο συλλήβδην των ατομικών δικαιωμάτων που περικλείει συγκεκριμένα κοινωνικά αγαθά υποχωρούν μπροστά στη βούληση του φορέα να τα ασκήσει. Με την παραδοχή αυτή υιοθετείται μια κατεξοχήν βουλευσιαρχική ερμηνευτική προσέγγιση των προστατευτικών τα ατομικά δικαιώματα συνταγματικών διατάξεων που δεν συνάδει με τη φύση, την αποστολή και τη λειτουργία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων στα πλαίσια ενός σύγχρονου κοινωνικού και δημοκρατικού κράτους δικαίου.

Η αρνητική έκφανση του δικαιώματος ισοδυναμεί ή είναι ισόκυρη με τα θετική πλευρά αυτού.

Εν προκειμένω, όμως, τα κοινωνικής φύσεως αγαθά που έχουν περιβληθεί τον κανονιστικό τύπο του συνταγματικού κανόνα δεν πρέπει να αυτοαναιρούνται. Δηλαδή, δεν επιτρέπεται η ταυτόχρονη θετική και αρνητική διάσταση του δικαιώματος αυτού, ήτοι θέση και άρνηση.

Με ποιο τρόπο αποδεχόμαστε την ομαλή, λυσιτελή, αποτελεσματική άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων που εξοπλίζονται με συνταγματική, δηλαδή αυξημένη τυπική ισχύ και ενυλώνουν συγκεκριμένα βιοτικά συμφέροντα και παράλληλα ασπαζόμαστε την άποψη ότι, ομοίως και ταυτόχρονα προστατεύεται συνταγματικά και η μη άσκηση αυτών που εν προκειμένω συνιστά την κατάλυση του ουσιαστικού, ήτοι θετικού περιεχομένου αυτών. Συνάδει, δηλαδή, η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού, η φύση, ο σκοπός και το περιεχόμενο αυτού με την ταυτόχρονη προσβολή του ουσιαστικού πυρήνα του. Με άλλες λέξεις, η απόλυτη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στη ζωή επιδέχεται τη μη άσκηση του, σύμφωνα με τις εν λόγω συνταγματικές προδιαγραφές;

Εάν, ενδεχομένως, υιοθετήσουμε την άποψη αυτή, τότε ελλοχεύει ο άμεσος κίνδυνος της νόθευσης του απρόσβλητου περιεχομένου του δικαιώματος, την υπόσκαψη των ουσιαστικών προϋποθέσεων άσκησης αυτού, δηλαδή την εξάλειψη των κανονιστικών εγγυητικών θεμελίων που συγκροτούν τον πυρήνα άσκησης του δικαιώματος αυτού. Διότι, in concreto, δεν εξετάζουμε π.χ. την άσκηση του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας ή μη έκφρασης γνώμης, αλλά το δικαίωμα που διαθέτει ο φορέας αυτού να διατηρηθεί στη ζωή ή να μην του αφαιρεθεί ένα από τα υπέρτατα και προστατευόμενα συνταγματικά αγαθά.

3. Η αξία του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Σ.)

Το άρθρο 2 παρ. 2 του Σ., εμπνεόμενο σαφώς από την αντίστοιχη διάταξη (άρθρο 1) του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης, κατοχυρώνει για πρώτη φορά σε επίπεδο καταστατικού Χάρτη στη Χώρα μας, την υποχρέωση σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου εκ μέρους των πολιτειακών οργάνων.

Σε πλείστα όσα συνταγματικά κείμενα καθώς και σε Διεθνείς Διακηρύξεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, η αξιοπρέπεια του ανθρώπου προστατεύεται με διάφορες αποκλίνουσες ορολογικές παραλλαγές.

Ενσωματωμένη η αξία του ανθρώπου ως φιλοσοφική έννοια σε συγκεκριμένο συνταγματικό κανόνα καθίσταται αυτόθροα συνταγματικός όρος σηματοδοτούμενος από διάφορες και πολλές φορές αντίθετες αξιολογικές αναφορές.

Πρέπει δε να επισημανθεί ότι, προσδίδεται συνταγματικό βάρος και συνακόλουθα συνταγματική ισχύς σε μια «φιλοσοφική κατηγορία» διασπασμένη, κατακερματισμένη και επιπροσθέτως με μεγάλο δείκτη νοηματικής απροσδιοριστίας. Παράλληλα το νοηματικό της περιεχόμενο δεν μπορεί να διακριβωθεί μεμονωμένα αλλά στο πλαίσιο ενός συναφούς συναινετικού συνόλου.

Με αφετηρία πάντα το κανονιστικό περιεχόμενο της διάταξης του άρθρου 2 παρ. 1 υπογραμμίζεται η ανθρωποκεντρική φύση του Καταστατικού μας Χάρτη υπό την έννοια ότι, ο άνθρωπος ενσαρκώνει την υπέρτατη αξία.

Συνακόλουθα δε, το Σύνταγμα, ως σύστημα κανόνων με αυξημένη τυπική ισχύ και ως εκ τούτου το σύνολο των κανόνων που συνθέτουν την έννομη τάξη, τροφοδοτείται και διαποτίζεται νοηματικά από τις αρχές του λεγόμενου «ανθρωπισμού» που συμβάλλουν ουσιαστικά στον εξανθρωπισμό του Δικαίου, ήτοι στο νομικό ανθρωπισμό.

Με τη θέσπιση δε της διάταξης αυτής, το ανθρωποκεντρικό πνεύμα καθοδηγεί και εμπνέει το σύνολο των κρατικών οργάνων και παράλληλα διατρανώνεται ότι το σύνθεμα των συνταγματικών δικαιωμάτων εμπεριέχει ως έσχατο όριο ή απώτατο πυρήνα την αξία του ανθρώπου.

Το ουσιαστικό περιεχόμενο της εν λόγω αρχής έγκειται στη μη «πραγμοποίηση» του ανθρώπου, δηλαδή να μην μεταπίπτει από την ιδιαίτερη μεταχείριση σε πράγμα (αυτή άλλωστε είναι και η καντιακή εκδοχή καθώς και η νομολογιακή αποκρυστάλλωση αλλοδαπών, ιδίως, Συνταγματικών Δικαστηρίων).

Στις περιπτώσεις που ο ασθενής επιθυμεί το θάνατο, επειδή η ζωή του εξαρτάται άμεσα από τρίτους εξωγενείς παράγοντες και δεν τη θεωρεί αξιοβίωτη, δηλαδή, όπου το δικαίωμα της ζωής αντιτίθεται με την ανθρώπινη αξία, τότε με γνώμονα το άρθρο 2 παρ. 1 Σ. επιτρέπεται ο σεβασμός της βούλησης του ασθενούς; Εν προκειμένω διαπλέκεται συστηματικά η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 Σ. (περί προστασίας του δικαιώματος της ζωής) με τις κανονιστικές συμπαραδηλώσεις του άρθρου 2 παρ. 1 (προστασία της αξίας της ζωής).

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη ότι η διατήρηση στη ζωή ενός ασθενούς που έχει απωλέσει τη δυνατότητα να εκφράσει τη βούλησή του λόγω της κατάστασής του και δεν διαθέτει συνείδηση προσκρούει στη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1. Και τούτο διότι ο συγκεκριμένος ασθενής καθίσταται μέσο ή πράγμα για την εξυπηρέτηση άλλων σκοπών.

Παράλληλα, όμως και με επιχειρηματικό εφαλτήριο τις ως άνω παραδοχές μπορεί να συγκροτηθεί ο συνταγματικός αντίλογος.

Ειδικότερα, όπως αναφέρθηκε ήδη η ανθρώπινη αξία λόγω της νοηματικής της απροσδιοριστίας αποβαίνει και διαρθρώνεται ως μηχανισμός προσβολής ατομικών δικαιωμάτων.

Η αναγνώριση, εν προκειμένω ιεραρχικής υπεροχής, σε περίπτωση σταθμιστικής διεργασίας, της αξίας έναντι της ζωής, θα οδηγούσε, ενδεχομένως, όπως έχει υπογραμμιστεί με ιδιαίτερη έμφαση σε ιδεολογικά πρότυπα απάνθρωπων καθεστώτων όπου καταλύεται η προστασία της δήθεν «ανάξιας ζωής» και η κρίση και τελική αξιολόγηση για το ποια μορφή ζωής είναι ή δεν είναι αξία ή ανάξια, θα επαφιόταν στα όργανα της κρατικής εξουσίας.

Εφόσον, η αξία του ανθρώπου περιορίζει την ελευθερία του υποκειμένου να πραγματοποιεί τον εαυτό του, τότε η εκχώρηση της απόφασης επί του θανάτου του σε αλλότρια βούληση (π.χ. του ιατρού ή άλλου κρατικού οργάνου) προσβάλλει ευθέως και αμέσως το ουσιαστικό περιεχόμενο αυτής.

Επομένως η επίκληση και εφαρμογή εν προκειμένω των κανονιστικών παραμέτρων της συνταγματικής αρχής του άρθρου 2 παρ. 1 Σ. δεν παρέχει το ασφαλές και επαρκές κανονιστικό πλαίσιο για τη θεμελίωση ενός συνταγματικού δικαιώματος σε «αξιοπρεπή θάνατο».

4. Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 Σ. ο καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη.

Η διάταξη αυτή, όπως άλλωστε και η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 Σ. διαθέτει ευρύτατο κανονιστικό περιεχόμενο στο οποίο υπάγονται και συγκαταλέγονται όλες οι σύγχρονες θεωρήσεις περί ελευθερίας του φορέα των ατομικών δικαιωμάτων.

Συγκεκριμένα, η ελευθερία εν γένει, η συμμετοχή του ανθρώπου στο κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι, η ελευθερία της βούλησης, η αυτονομία του προσώπου, η ιδιωτικότητα, ο αυτοπροσδιορισμός και ο αυτοκαθορισμός αυτού.

Συνεπώς ο λόγος των νομικών ή συνταγματικών κρίσεων αναφορικά με την ευ-θανασία θεμελιώνεται αναπόδραστα και οδηγεί σε μια πολύπλοκη σύνθεση συνταγματικών, ηθικών, βιολογικών και ιατρικών μεγεθών που επαναπροσδιορίζουν τη σχέση μας με το σώμα μας με διαμεσολαβήσεις από αντίστοιχες έννοιες των επιστημών αυτών, όπως εαυτός, άνθρωπος, ζωή, και πρόσωπο.

Ο συνταγματικός ή εν γένει ο δικαϊκός λόγος για την ευ-θανασία επαναπροσδιορίζει τον εγγενή χαρακτήρα του νομικού ή συνταγματικού υποκειμένου, ανακινεί τα όρια και τους σκοπούς της ατομικής αυτονομίας ως προς τη διάθεση του ανθρώπινου σώματος, καθώς και της κρατικής παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή στο πλαίσιο της εν γένει λειτουργίας του σύγχρονου κοινωνικού κράτους Δικαίου.

Στο πλαίσιο αυτό ενδεικτική και αξιοσημείωτη κρίνεται η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (Haas κατά Ελβετίας), όπου τονίζεται καταρχήν ότι, το δικαίωμα του ατόμου να αποφασίσει με ποια μέσα και σε ποιο χρονικό σημείο θα τερματίσει τη ζωή του υπό την προϋπόθεση ότι διαθέτει την ικανότητα να λάβει και να υλοποιήσει μια απόφαση επί του συγκεκριμένου υπαρξιακού ζητήματος ελεύθερα, συνιστά μια έκφανση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής.

Όμως το Δικαστήριο τόνισε στη συνέχεια, ότι στη μεγάλη πλειοψηφία των Κρατών-Μελών δίδεται μεγαλύτερο βάρος στην προστασία της ζωής, από ότι στο δικαίωμα να δώσει κάποιος τέλος σε αυτήν.

Και κατέληγε με την κρίση, ότι οι περιορισμοί της νομοθεσίας της Ελβετίας υπηρετούσαν ένα νόμιμο σκοπό, ήτοι την προστασία των προσώπων από ανώριμες αποφάσεις και την αποτροπή καταχρήσεων. Ως εκ τούτου το δικαίωμα στη σωματική αυτοδιάθεση ή την εν γένει αυτονομία του προσώπου ως κοινωνικοπολιτική προσωπικότητα, όπως απορρέουν από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 Σ. δεν σημαίνει ούτε επιτάσσει την απόλυτη και ελεύθερη διαχείριση της σωματικής υπόστασής του, η οποία σε τελική ανάλυση υπάγεται στο κανονιστικό πλαίσιο της έννομης τάξης.

Σημειώνεται δε, ότι οι διάφορες θεωρήσεις σύγχρονων πολιτικών φιλοσόφων και στοχαστών, όπως π.χ. ο Μισέλ Φουκώ ή ο Αγκάμπεν περί βιοπολιτικής κλπ δεν μπορούν να αναπτυχθούν, στα πλαίσια του παρόντος.

Με γνώμονα τα ως άνω μπορεί να υποστηριχθεί ότι το άρθρο 5 παρ. 1 Σ. κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή τού φορέα τού δικαιώματος στις εν γένει κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές διεργασίες και όχι δικαίωμα στην αυτοκαταστροφή του.

Εν όψει των ως άνω εκτεθέντων διαπιστώνεται, ότι στο ζήτημα της ευ-θανασίας, όπως και στο σύνολο των θεμάτων περί βιοηθικής, επικρατεί πολλαπλότητα απόψεων, θέσεων, θεωριών, αναδεικνύεται η σώρευση πολλαπλών αξιών και δεν αποκρυσταλλώνονται συναινετικές αποφάνσεις. Πρόκειται στην ουσία για θέσεις ή κρίσεις «βίας ή πολέμου». Τα ζητήματα δε αυτά, θέτουν σε άμεση δοκιμασία την προερμηνευτική μας αντίληψη για το Σύνταγμα, τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές, την αποστολή και εν γένει λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της δικαιοκρατούμενης έννομης τάξης.

Αντικείμενο της συνταγματικής ύλης και κατά συνέπεια η συγκρότηση και θεμελίωση μεθοδολογικού επιχειρήματος για την ερμηνευτική συναγωγή ενός ατομικού δικαιώματος στην ευ-θανασία προϋποθέτει την ευλογοφανή νομιμοποίησή του, η οποία είναι απόρροια συλλογικής απόφασης με δημοκρατικό τρόπο, δηλαδή προϊόν της βούλησης όλων των ελεύθερων και ίσων πολιτών μέσω της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων τους.

Επιπρόσθετα η συνταγματική τους αποδοχή προϋποθέτει νέες αξιακές συνταγματικές προδιαγραφές και την ρητή ή σιωπηρή συνταγματική αναγνώριση νέων ατομικών δικαιωμάτων.

Ποιο θα είναι όμως το ουσιαστικό περιεχόμενο του νέου συνταγματικού αξιακού κώδικα ή του νέου δικαιώματος εν όψει των τρομακτικών επιτευγμάτων της Γενετικής και της Βιολογίας, καθώς και της Ιατρικής επιστήμης;

Εκτός των ως άνω συνταγματικής υφής επισημάνσεων, να μου επιτραπεί να εκφράσω και μια άποψη, κοινωνικοπολιτικού ιδίως χαρακτήρα. Στο πλαίσιο της μετανεωτερικότητας και της λειτουργίας

των σύγχρονων κοινωνιών του χάους ή της κρίσης (οικονομικής και όχι μόνο) που έχουν ως αποκλειστικό γνώρισμα την ανεύρεση ή διατήρηση προδιαγεγραμμένων μεγεθών και δεικτών, η ενδεχόμενη κατάφαση περί συνταγματικού δικαιώματος της ευ-θανασίας οδηγεί σε επικίνδυνες ατραπούς και απάνθρωπες συνέπειες στο βαθμό που δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τον κίνδυνο της αποδοχής ή της «θεσμοθέτησης» του θανάτου με σκοπό να μη δαπανηθούν περισσότερα από όσα επιτρέπει ο κρατικός προϋπολογισμός για την παροχή των υπηρεσιών υγείας. Με άλλα λόγια η θεσμοθέτηση μιας άλλης μορφής «ευγονικής ευθανασίας» με δημόσιο και οικονομικό χαρακτήρα.

5. Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις

Από τα ως άνω συνάγεται ότι από το σύστημα των συνταγματικών κανόνων που κατοχυρώνουν συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα δεν απορρέει ευθέως δικαίωμα στην ευ-θανασία.

Παράλληλα όμως, οφείλει ο κοινός νομοθέτης να θεσπίσει το απαραίτητο νομοθετικό πλαίσιο εκτιμώντας και αξιολογώντας δεόντως τις ως άνω συνταγματικές αναφορές, να ρυθμίσει και να διακανονίσει συγκεκριμένες οριακές περιπτώσεις όπου πράγματι μετά από ενδελεχή και τυποποιημένη αυστηρή και έγκριτη διαδικασία κρίνεται αντικειμενικά αποδεκτό, ότι ο αξιοπρεπής θάνατος υπερισχύει από μια συγκεκριμένη μορφή ζωής.